

ACC. NR M. 14103: 1-7

Landskap: SKÅNE Upptecknare: Ulla Andersson
 Härad: VILLANDS Berättare: Otto Persson
 Socken: IVETOFTA Berättarens yrke: F.d. chamottearbetare
 Uppteckningsår: 1954 Född år 1884 i Näsrum

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sid.1 bl.a. från Näsums sn, Villands hd, Skåne.

Biografiska uppgifter	Sid.1
Vaktepåg	" "
Rallarearbete i Västergötland	" 1-2
Diverse arbeten	" 2
Anställning på Iföverken	" "
Retorttillverkningen	" 2-4
Chamottefabriken	" 4
Hamnen	" "
Portvakter	" "
Nattvakter	" 5
Brandsprutan	" "
Polackerna	" "
Hur man blev anställd	" "
Svarta listan, tyskarna m.m.	" 6
Fackföreningen	" "
Konkursen	" "
Dr Nielsen	" 6-7
	forts.

Skriv endast på denna sida

forts.

Hermansens

Nöjen

I.O.G.T.

Sid.7

" "

" "

ACC. N:R M. 14103:1

"Jag är från Axeltorp, en fjärdingsväg från Nässum. Mina föräldrar var därifrån, och de hade ett litet hus och försörjde sig med att arbeta hos bönderna och i skogen om vintern.

1884 är jag född. Jag gick i skola i Axeltorp.

Det var en gammal gubbe, som skötte den, och alla, både stora och små, gick i skola på samma gång. Jag blev konfirmerad i Nässum.

Efter det att jag hade fyllt sex år, var jag vak-
tepågå varje sommar. Den första sommaren skulle jag få i lön ett par byxor och ett par stövlar, men när hösten kom, tyckte bonden inte att jag hade gjort skäl för pengarna, utan jag fick välja mellan byxorna och stövlarna, och då tog jag stövlarna. Jag började vakta i april, och sen gick jag ute och vaktade till dess snön kom. De första åren vaktade jag ollonsvin. När jag blev äldre, fick jag 25 kr per sommar. Efter konfirmationen var jag ett par år som kördräng på en gård i Nässum, och då hade jag 35 kr om året.

Jag hade en bekant, som jobbade i Danmark. Han var hemma om i Sverige ett tag, och då frågade han mig, om jag ville följa med till Danmark. Ja för sjutton, sa jag, men när vi så småningom kom ner till Bromölla station, var där ett gäng rallare, som skulle till Västergötland, och hur det nu var, så följde vi med dem i stället. Då var jag femton år. I Västergötland var jag i två år och arbetade som rallare på järnvägen Borås -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 14103:2.

Alvesta. Jag tjänade 7 kr per dag.

När jag kom hem från Västergötland, började jag här i Bromölla och stannade i två år. Sedan var jag på Sandholmarna, där de sprängde sand, som det sen gjordes glas av. En tid arbetade jag på kaolinfabriken i Axeltofta, både före och efter exercisen i Visby, men 1906 kom jag tillbaka hit till Bromölla, och sen dess har jag stannat här.

Det första dagsverket jag gjorde här på fabriken, det var att slå ner pålar och hejare till järnvägsbron över ån. De höll på med järnvägsbygget från stationen till fabriken då, och det var 'Skomagår-Olan' från Håkanryd, som stod för det. Så länge jag arbetade med järnvägen, fick jag 20 öre i timmen. Vi slutade kl. 6 på kvällen och hade 10 timmars arbetsdag.

Sen sattes jag till att knacka sten. Det var ackordsarbete, och vi fick 25 öre/hl. De sprängde gråsten här ute på markerna och körde sen ner den till fabriken med häst och vagn. Stenen, som redan var skärvad, knackade vi till makadam, som användes som gjutning till det första slammeriet, som byggdes då. Jag kan inte komma ihåg, hur de transporterade bort makadamet till slammeriet, jag tror visst de rullade bort det. Vi stod och knackade sten där gamla verkmästarebostaden nu är, där nere vid porten.

När jag kom hit för gott 1906, började jag på

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

ACC. N:R M. 14103:3.

chamotten. Där fick jag 20 öre i timmen, men det fanns ackords-
arbete också. Vi fick arbeta ibland om kvällarna med att lasta
kol och kaolin. Jag klappade och pressade också, men mest gjorde
jag retorter, för det tillverkades mycket då. Först gjordes en
1/2 m hög form av retortmassa, och den knackades med hammare,
sen med ett litet handtrö och till sist strödde vi på formens
insida mald tysk blålera och chamotte, som hade blandats med vat-
ten. Därefter satte vi på nästa form, den fogades på den andra,
och så höll vi på till dess retorten var tillräckligt hög. Vi
hällde ner glöder från generatorn, så att retorten torkade, och
vi kunde klä av den formarna, sen putsades den utvändigt, först
med en kalkborste med blålera och chamotte, därefter med en puts-
kniv och till slut med en läderbit, så att den blev riktigt jämn
och fin. När retorten var torr, vältes den ner på en tvåhjulig
vagn, som var lika lång som retorten och som hade lösa bockar på
sidorna. Sen skulle retorten sopas ren inne i, och en pojke fick
krypa in med en lampa och sopa. Innan här blev elektriskt ljus,
stod vi utanför och lyste honom med en fotogenlampa. Efter ho-
nom kröp Fischer, han som var litet postman, in och glaserade
retorten. Jag vet inte vaê han hade, men det var nog kvarts och
gips. Sen körde vi in retorten i en av rundugnarna. Här fanns
tre stycken. I de två rundugnarna kunde det stå 20 retorter, men
i den största rundugnen kunde det stå en 35 stycken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

ACC. N:R M. 14103:4

Under kriget 1914 gjorde vi många retorter, till Ryssland bl.a. Dåligt material hade vi, så när vi la ner retorten, gick den sönder. De sista retortrarna vi gjorde här på Ifö-verken, gick till Viborg i Finland.

På hela chamotten var nog 35-40 man. Förmannen hette Engel, och han var tysk. De som gjorde retorter, det var en tysk som hette Liebel och en som hette Plattsack och Karl Biesel och så gamle gubben Weise.

Den första fabriken jag jobbade i, chamotten, det var en gammal träbarack, som brände ner 1914. När man gick i traporna där, så vinglade de hit och dit. Den nya chamotten byggdes av tegel, och det blev stabilare. För att komma till chamotten fick man gå igenom tegelladan, som låg till höger innanför porten. Både smedjan och snickeriet låg i samma byggnad som chamotten. En kalkmölla, där de malde jordbrukskalk, låg vid sidan om chamotten.

Det fanns bara en liten hamn, men de hade också bara en liten båt. Tor hette hon, och skepparen hette Pelle Tysk. Kajen var av gråsten.

Den förste portvakten hette Erik Olsson, och efter honom kom Sjöström, som hade varit förman på chamotten, och sen kom Hallström. Porten såg ut som den gör nu. Olsson bodde inte i porten, men det gjorde Sjöström.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

ACC. N:R M. 14103:5.

'Björbärs-Olan', en gammal gubbe nerifrån Valje, gick nattvakt här den första tiden. Då fanns här bara en nattvakt, och han började kl.6 och fick gå till kl.6 på morgonen. Nattvakt efter honom blev Långe-Nilsson.

Fabriken hade en gammal brandspruta, en handspruta, och när det brände nånstans satte de hästar för den.

Polackerna kom hit efter storstrejken. Det var två judar Verständig, som tog hit dem. Den ene juden blev sjuk och dog sen. Polackerna hade samma lön som svenskarna, men juden tog hela avlöningen och gav bara polackerna 7-8 öre i timmen. På den tiden fanns här stora spindelpressar, och de arbetare, som stod där, fick 5 kr per dag. Dit satte juden en polack, och han tjänade 5 kr liksom vi, men juden tog allt utom en 5-6 öre, som polacken fick. Juden hade en del polacker i slammeriet och några i brotten på Ivön. Polackerna kom på vårarna och reste hem mot jul till. Den sista tiden var de här året om. När Wehtje kom hit, blev det slut med det där slaveriet. Han gav polackerna samma betalning som svenskarna.

När fabriken behövde folk, gick det till så att de hängde ut en lapp mot gatan, och på lappen stod det, att de behövde folk. Det kunde samlas 25-30 stycken, och sen stängde de porten, och disponenten kom ner och pekade med käppen ut dem han ville ha, en 4-5 stycken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5.

ACC. N:R M. 14103:6.

Ville man sluta sin plats, var det bara att gå sin väg. Blev folk avskedade, fick de betyg om de ville ha, men om det dugde, det kom sen. En som ledningen missgynnade och inte tyckte om, han kom på svarta listan och sen kunde han inte få plats nånstans. Det var inte gott för en svensk att klara sig på den tiden. De där tyskarna, de tog för sig de bästa arbetena, och ljög gjorde de, och aldrig våga en säja nånting.

När fackföreningen bildades, var vi samlade i ett gammalt hus uppe vid kyrkogården. När där blev för varmt, stack vi hål i papptaket, så det höll på att ramla över oss till slut. Dan efter kom två poliser och skulle hämta ordföranden, som het- te Lindgren, men på den tiden var arbetarna eniga, så vi gick upp på vägen allihop och parlementerade med disponenten, och sen släppte de Lindgren.

Arbetarna förlorade ingenting på konkursen, men ett helt år satt det uppspikat ett anslag: Remissen är utebliven, så att vi inte skulle fråga efter avlöningen. Ibland fick vi en femma eller en tia så vi kunde klara oss. Till slut fick vi i alla fall ut allt vad vi hade innestående. Jag minns att de delade ut det på Folkets Hus genom fackföreningen, och de kom bärande på en stor potatiskorg, som var full med avlöningspåsar.

Doktor Nielsen, som började med fabriken, kom hit igen och fick en liten anställning vid Iföverken. Han satt och

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.

ACC. NR M. 14103:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skrev litet, mest för att han skulle förtjäna sitt uppehälle. Det var strax jag hade kommit hit, och han dog rätt snart.

Hermansens, de var bra, de gjorde fester. En gång for vi över till Ivön. Först slaktade de en ox och lagade till, sen lastade de en hel pråm med mat. Bägge Hermansens var med, och vi drack snaps och öl och punsch, och vi satt vid långbord, som de hade dukat i det gröna.

Förr i tiden var familjerna som ett, både unga och gamla. Vid Årups park fanns en plätt, och där dansade de på jorden. En spelade dragspel, och en spelade tamburin. Kvist hette en som spelade mycket på klubblokalen, där de också brukade dansa. På vintrarna, när sjön frös, åkte de skridskor vid Kyrkviken. Där keramikfabriken nu ligger och vid ångbåtsbryggan, där badade de förr.

I.O.G.T. bildades nere i klubblokalen, och det var godtemplare från Edenryd, som tog hit och bildade den."

7.